

- Nosenko E. L. Emotsiinyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii : monohrafiia [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions] / E. L. Nosenko, N. V. Kovryha. – Kyiv : 2003. – 159 p.
9. Опанасюк І. В. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту старшокласників засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. В. Опанасюк. – Київ, 2017. – 20 с.
- Opanasiuk I. V. Psykholohichni osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu starshoklasnykiv zasobamy art-terapii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiia» [Psychological features of high school students' emotional intelligence development by means of art therapy] / I. V. Opanasiuk. – Kyiv, 2017. – 20 p.
10. Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов. Психотерапия повседневной жизни / Носсрат Пезешкиан ; [пер. с нем.]. – 2-е изд. – Москва : Ин-т позитивной психотерапии, 2007. – 296 с.
- Pezeshkian N. Trening razresheniya konfliktov. Psihoterapija povsednevnoj zhizni [Conflict resolution training. Everyday life psychotherapy] / Nossrat Pezeshkian ; [per. s nem.]. – 2-e izdanie. – M. : Institut pozitivnoj psihoterapii, 2007. – 296 p.
11. Психология личности : словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – Киев : Рута, 2001. – 293 с.
- Psihologija lichnosti : slovar'-spravochnik [Psychology of personality: reference book] / pod red. P. P. Gornostaja, T. M. Titarenko. – Kyiv : Ruta, 2001. – 293 p.
12. Шапар Б. В. Сучасний тлумачний психологічний словник / Б. В. Шапар. – Харків : Прапор, 2007. – 640 с.
- Shapar B. V. Suchasnyi tlmachnyi psykholohichni slovnyk [Explanatory dictionary of modern psychology] / B. V. Shapar. – Kharkiv : Prapor, 2007. – 640 p.

УДК 316.354.4

Г. В. Коваль

Revised: July 6, 2017

Revised: September 6, 2017

Accepted: October 11, 2017

ОРГАНІЗОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ВОЛОНТЕРСТВА

У статті розглянуто взаємозумовленість різних аспектів визначень волонтерства в їх співвіднесенні з рівнями реалізації волонтерської діяльності. Запропоновано визначення волонтерства як складного неоднорідного соціально-психологічного явища, яке проявляється у формі специфічної соціальної актив-

ності. Це визначення дає змогу об'єднати різні аспекти дефініції волонтерства та розуміти його як певний цілісний континуум складноорганізованої діяльності, де рівень реалізації діяльності виступає критерієм, що диференціює вказаний континуум й організовує його в ієрархічно побудовану структуру аспектів як проявів волонтерства. Рівні реалізації діяльності приведено у відповідність до таксономії об'єктів соціально-психологічного вивчення. Запропоновано узагальнюючу модель співвіднесення різнорівневих проявів волонтерства із суб'єктами виконання волонтерської роботи через підсистему діяльності, що зумовлює різний спосіб організаційного супроводу активності того чи іншого суб'єкта. Це узагальнення дало підставу обґрунтувати поняття «організованість діяльності» для використання в ролі критерію класифікації проявів волонтерства. Саму підсистему організаційного супроводу діяльності розкрито через поняття «структура діяльності», яке виокремлено в межах загальнопсихологічної теорії діяльності, де структурні елементи діяльності – діяльність, дія, операція – пов'язані з поняттями (мотив, ціль, умова). Показано можливість узагальнення спрямовувальних структурних елементів діяльності змінних через поняття її організаційної підсистеми. Через поняття підструктур діяльності розкрито специфічну відмінність самоорганізації волонтерської діяльності на рівнях її реалізації особистістю й суспільним рухом, що зумовлює потребу подальшого аналізу взаємовпливу цих змінних у їх забезпеченні конкретної волонтерської роботи, яка реалізовується особистістю як учасником суспільного руху.

Ключові слова: волонтерство, суб'єкт діяльності, структура діяльності, організованість діяльності, рівні реалізації діяльності.

Koval H. V. Organization of Activity as a Criterion for Classification of Volunteering. The interdependence of various aspects of the definition of volunteerism in their correlation with levels realization volunteer activity was considered in the article. The levels of activity realization have been brought in accordance with the taxonomy of objects of socio-psychological study. Generalizing model of the correlation of various levels of volunteering with the subjects of the volunteer activity through the subsystem of activity, which determines the different way the organizationally accompany the activity of a particular subject have been proposed. That has been allowed to substantiate the notion of organizing the activity as a criterion for the classification of manifestations of volunteering. The subsystem of organizationally accompany of activity was disclosed through the notion of the structure of activity, which has been singled out within the general psychological theory of activity. In which the structural elements of activities such as activities, action, operation has been associated with the concepts of motive, goal and condition. The possibility of generalizing variables that direct the structural elements of activities through the notion of organizationally the subsystem of activity was disclosed. The specific difference in the volunteer activities self-organization at the levels of its realization by the person and the social movement has been disclosed through the notion of substructures of activities. That is causes the need for further analysis of the mutual

influence of these variables in their providing a concrete volunteer activity, which is realized by the person as a participant in the social movement.

Key words: volunteering, subject of activity, structure of activity, organization of activity, levels realization of activity.

Коваль Г. В. Организованность деятельности как критерий классификации волонтерства. В статье рассматривается взаимообусловленность различных аспектов определений волонтерства в их соотношении с уровнями реализации волонтерской деятельности. Предлагается определение волонтерства как сложного неоднородного социально-психологического явления, которое проявляется в форме специфической социальной активности. Данное определение позволяет объединить различные аспекты определений волонтерства и понимать его как некий целостный континуум сложноорганизованной деятельности, где уровень её реализации выступает критерием, который дифференцирует указанный континуум и организует его в иерархически построенную структуру аспектов как проявлений волонтерства. Уровни реализации деятельности приведены в соответствие к таксономии объектов социально-психологического изучения. Предлагается обобщающая модель соотношения разноуровневых проявлений волонтерства с субъектами выполнения волонтерской работы через подсистему деятельности, которая обуславливает различный способ организующего сопровождения активности того или иного субъекта. Данное обобщение позволило обосновать понятие «организованность» деятельности для использования в качестве критерия классификации проявлений волонтерства. Сама подсистема организующего сопровождения деятельности раскрывается через понятие «структура деятельности», которое выделяется в рамках общепсихологической теории деятельности, в которой её структурные элементы – деятельность, действие, операция – были связаны понятиями «мотив», «цель», «условие». Показана возможность обобщения направляющих структурные элементы деятельности переменных через понятие организационной подсистемы деятельности. Через понятие подструктур деятельности раскрывается специфическое отличие самоорганизации волонтерской деятельности на уровнях реализации личностью и общественным движением, что обуславливает необходимость дальнейшего анализа взаимовлияния данных переменных в их обеспечении конкретной волонтерской деятельности, реализуемой личностью как участником общественного движения.

Ключевые слова: волонтерство, субъект деятельности, структура деятельности, организованность деятельности, уровни реализации деятельности.

Постановка наукової проблеми та її значення. У волонтерстві як специфічному феномені соціальної реальності може бути виокремлено певну проблематику, що розкриває себе як неоднорідність підходів до його визначення. Так, волонтерство трактується як безкорисна діяльність [1]; суспільно корисна діяльність; соціальна робота; суспільна

практика; суспільний рух [2]; велика соціальна група; соціальний інститут [3]; інститут громадянського суспільства. Як засвідчив попередній аналіз [4], указані визначення можуть бути досягнуті не як дискретні та взаємно виключені, а як певний цілісний континуум різнорівневих проявів специфічної соціальної активності з надання допомоги, що виступає як ієрархічно організована діяльність.

Як видно, підставою такого розуміння є критерій організованості. Очевидно, що на різних, потрактованих як аспекти визначення, рівнях прояву волонтерства специфіка організованості може набувати різного значення, чим створюється проблематичність неоднорідності поняття «організованість», що нівелює можливість використовувати його як критерій класифікації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Феномен волонтерства відображається в межах соціально-філософського, політологічного, соціологічного, психологічного, соціально-психологічного та соціально-педагогічного дискурсів. Окрім уключення в різні наукові підходи, що простежено в працях як зарубіжних (Дж. Девіса Сміта, М. Харріса, К. Рочестера, Р. Хедлі, С. Елліса, К. Кемпбела й ін.), так і вітчизняних (Е. Балашова, В. Башкірева, О. Безпалько, Р. Вайноли, Т. Голованової, І. Зверєвої, Н. Заверико, А. Капської, О. Карпенко, Н. Комарової, Г. Лактіонової, Т. Лях, О. Самойленко, І. Юрченко, О. Трубнікової, Н. Черниш та ін.) учених, волонтерство також розкрито через численні аспекти його визначення. Зокрема, можливо окреслити своєрідний континуум аспектів волонтерства, що розкривають себе як діяльність, яка поступово ускладнюється за рахунок додавання до неї неоднорідних компонентів на різних щаблях її реалізації.

Зумовлене цією складністю волонтерство в межах соціально-психологічного підходу потребує розкриття компонентів, що організують цю діяльність. Водночас напрацювання в межах загальнопсихологічної теорії діяльності, зокрема доробки О. Леонтьєва, Г. Бала, дають змогу розкрити означену проблематику через загальнопсихологічну категорію діяльності. Так, напрацювання соціальної психології як однієї з фундаментальних психологічних наук, що, зокрема, реалізовані в доробках М. Слюсаревського, В. Васютинського, В. Янчука, Г. Андреєвої, П. Штомки, дають змогу зіставити проблематику з об'єктами соціально-психологічної таксономії та розкрити особливості організаційного впливу на діяльність із боку різнорівневих суб'єктів її реалізації, котрі співвідносні з таксономічними об'єктами вивчення, що в сукупності складає методологічні підвалини цієї розвідки.

Мета статті – обґрунтування критерію організованості діяльності для потреб класифікації волонтерства як складного соціально-психологічного феномену.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Волонтерство можна визначити як складне неоднорідне соціально-психологічне явище, що проявляється у формі специфічної соціальної активності. Специфіка вказаної неоднорідності може бути розкрита як цілісний континуум ієрархічно організованої діяльності з надання допомоги, де рівень організації роботи виступає критерієм, який диференціює континуум та організовує його в ієрархічно побудовану структуру проявів волонтерства. Так, критерій дає підставу виокремити означену класифікацію рівнів прояву волонтерства як його визначень через континуум проявів від безкорисної діяльності до інституалізації в громадянському суспільстві.

Проблему, котра виникає при такій класифікації, можливо розкрити як недостатню обґрунтованість критерію класифікації. Так, на кожному із зазначених рівнів волонтерства організованість наповнюється різним змістом, адже кожен із рівнів організованості припускає різного суб'єкта, що її забезпечує. Залежно від суб'єкта діяльності, змінюється не лише рівень її організованості, але й спосіб завдання організованості. Отже, уведенням конструкту суб'єкт організації діяльності дає змогу окреслити перспективу розв'язання означеної проблеми через нього, де питання можливо звести до необхідності розкриття специфіки організованості діяльності залежно від суб'єкта її реалізації.

Також цей конструкт уможлиблює розкриття й іншого напряму проблематики, а саме пояснення багатоаспектності визначень волонтерства через її узалежнення від рівня суб'єкта реалізації діяльності. Отже, означені рівні визначень волонтерства як континуум його проявів можуть бути прямо співвіднесені із суб'єктом реалізації діяльності, тобто наразі робиться два припущення: багатоаспектність проявів волонтерства залежить від розмаїття суб'єктів реалізації волонтерської діяльності, а специфіка волонтерства на тому чи іншому рівні прояву – від специфіки організації діяльності суб'єктом її реалізації.

Дотично до понятійного апарату соціальної психології суб'єкт організації діяльності до певної міри збігається з таксономічним поділом об'єктів соціально-психологічного вивчення [5–6], що уособили себе в континуумі зростаючої спільності. У такому конти-

нуумі може бути описана специфічна протяжність, що розгортається не рівномірним вираженням однотипних характеристик на різних відрізках прояву, а поступовим ускладненням проявів. Отже, графічно континуум може бути репрезентований через обернену донизу піраміду. Так, до поняття «особистість», що може мислитися як певний продукт соціально-психологічного розвитку під час її становлення, поступово додається сукупність зв'язків за критерієм того або іншого виду спільності.

Отже, індивідуальність ускладнює зв'язаність із навколишнім за допомогою поступового включення в більш широкі за чисельністю спільноти. Тобто, починаючи із себе як певної вершини, особистість доєднується до гранично формалізованого об'єднання – держави. Варто зауважити, що приєднання відбувається не завжди з доброї волі, тобто держава виступає дієвим суб'єктом, що цілеспрямовано утворює об'єднавчі зв'язки для включення в поле своєї спільності. Також можливо розкрити тенденцію, коли зв'язки вибудовуються за ініціативи особистості. Тоді йдеться про розвиток громадянського суспільства як об'єднання, що засноване на іншому виді спільності, граничним об'єднанням якого виступає вже не держава, а людство, яке розуміємо як глобальне суспільство.

Отже, запропонована у вигляді оберненої піраміди репрезентація процесу соціалізації індивідуальності не є сталою в частині заданих напрямів свого поступу, який, такий чином, зумовлений внутрішньо неоднорідною динамікою набуття, збереження та розвитку спільності, адже реалізація тим чи іншим суб'єктом як носієм певного виду спільності своєї діяльності, яка може бути спрямована, зокрема, і на набуття, збереження й розвиток спільності, може набувати принципово відмінного від інших спільностей-суб'єктів вектора розвитку.

Отже, очевидна достатньо аргументована можливість зіставлення проявів волонтерства із суб'єктами реалізації діяльності, що співвідносні з таксономією соціально-психологічних об'єктів вивчення та поєднані прямим зв'язком (табл. 1).

У цій репрезентації стають наочно помітними проблематичні моменти прямого співвіднесення. Насамперед, зацентровуємо увагу на поясненні збігу проявів волонтерства й суб'єктів його реалізації, починаючи з рівня інституційної спільності, що може пояснюватися, якщо врахувати, що соціальний інститут, зазвичай, визначається як набір правил, організована система зв'язків і соціальних норм, що об'єднують важливі суспільні цінності та процедури [7, с. 96].

Таблиця 1

Прояви волонтерства відносно суб'єктів діяльності

Прояв волонтерства	Суб'єкт діяльності
Діяльність	Особистість
Суспільно корисна діяльність	Організація Мала група
Соціальна робота	Держава
Суспільний рух	Велика група
Соціальний інститут	Соціальний інститут
Інститут громадянського суспільства	Інститут громадянського суспільства

Отже, соціальний інститут виступає як можливе узагальнення видів діяльності та способів її реалізації, тобто не є суб'єктом діяльності, котрий реалізовує сам себе, а натомість вважається своєрідним їх узагальненням. Отже, волонтерство вже постає не лише як діяльність, але і як соціальна практика з різним ступенем усталеності.

Відтак волонтерство як соціальний інститут виступає узагальненням можливих суб'єктів реалізації діяльності як соціальної практики. У соціально-психологічному контексті аналіз питання полягає в можливості розкриття процесу інституціоналізації як творення особливого типу спільності, що визначена співвідношенням суб'єктів діяльності як носіїв різного роду спільності, які виконують її діяльність у межах наявного інституту й тим самим спричинюють специфіку спільності самого інституту. Це дає змогу розкрити наявний прояв волонтерства як інституту громадянського суспільства, що, отже, виступає своєрідним типом соціального інституту.

Обґрунтувати означене можливо, якщо взяти до уваги розкриття поняття «соціальний інститут» Я. Щепанським, у якому вирізняються чотири складники: група, комплекс функцій, сукупність матеріальних установ та засобів, соціальні ролі [7, с. 96]. Отже, волонтерство як інститут громадянського суспільства, що виконує комплекс функцій із надання допомоги, стає можливим унаслідок того, що специфічною групою, яка реалізовує цю діяльність, виступає суспільний рух. Отже, наявність соціальних інститутів, у межах яких волонтерська діяльність усталюється до рівня соціальної практики, дає змогу розрізнити альтернативні соціальні практики волонтерства, зокрема соціальну допомогу у випадку реалізації волонтерства в межах держави та суспільний рух із надання допомоги в разі реалізації волонтерства засобами громадянського суспільства.

Певна проблематичність залишається на рівні зіставлення такого прояву волонтерства, як суспільний рух, з означеним суб'єктом його виконання, що набуває значення великої групи, адже в межах соціально-психологічної таксономії існує певна проблематичність щодо однозначного віднесення суспільного руху до великої групи або виокремлення його в самостійний об'єкт класифікації [6]. Оскільки розкриття проблематики місця суспільного руху в соціально-психологічній таксономії наразі не входить у межі цього аналізу, то можливо застосувати одну з вагомих характеристик суспільного руху, що розкривається через поняття колективної (масової) діяльності [8, с. 349], як прояв волонтерства, а сам суспільний рух при цьому розуміти як вид великої групи.

Отже, урахувавши зазначене вище, можемо переконструювати запропоноване співвіднесення проявів волонтерства із суб'єктами діяльності, котрі його реалізують, та узагальнити викладене в схемі (схема 1).

		Суб'єкт діяльності	Прояв волонтерства
Практика Практика громадянського суспільства	}	Державні інститути та інституції	Соціальна робота
		Організація Мала група	Суспільно корисна діяльність
		Особистість	Діяльність
		Велика група (суспільний рух)	Колективна діяльність

Схема 1. Прояви волонтерства відносно суб'єктів діяльності

Запропонована схема дає змогу означити можливе зіставлення суб'єкта діяльності зі способом її організації, що, таким чином, зумовлює її реалізацію на тому чи іншому рівні прояву волонтерства. Для цього очевидне перспективне проведення подальшого аналізу через напрацьоване в межах загальнопсихологічної теорії діяльності поняття структури діяльності, де її розподілено як ієрархічну систему рівнів. Зазвичай, виокремлюємо три рівні: діяльність, дія, операція [9, с. 129–160]. У контексті такого аналізу вважаємо вагомою не саму модель структури, а змінні, що дали змогу О. Леонтьєву змістовно виокремити цю структуру. Як відомо, ідеться про поняття мотиву, цілі та умови, у зіставленні з якими вказані рівні структури й набувають свого визначення. Отже, у цьому закладено певний вид зв'язку між структурою діяльності та

цими змінними. Специфіка його й може бути розкрита як організованість різних рівнів діяльності різними змінними. Ідеться про наявність не причинно-наслідкового зв'язку, а саме організаційного, тобто такого, що задає структурність і системність активності на тому чи іншому рівні прояву діяльності та тим самим упорядковує її. Отже, сукупність організаційних змінних діяльності виступає як окрема її підсистема.

Указана підсистема потребує певного узагальнення для розуміння характеру організаційного впливу на діяльність. Зважаючи на те, що у своєму розвитку в межах загальнопсихологічної теорії діяльності означені змінні – мотив, ціль, умова – розкрито через такі поняття, як образ, модель, модель майбутнього, акцептор результату діяльності [10, с. 24] та низка інших суміжних категорій, очевидно, що характер указанного способу впорядкування діяльності може бути розкритий через позначення його як певного орієнтира. Тобто йдеться про певне співвідношення цієї системи як форми діяльності стосовно конкретної діяльності, що виступає як її зміст. Отже, такий спосіб організації діяльності може бути позначений як направляючий супровід, як певна сукупність правил і норм, що спрямовують активність задля можливості її завершення. Отже, через поняття, правила або норми вказана підсистема й може отримати своє узагальнення, що дає змогу доповнити схему 1 відповідним способом організації діяльності тим чи іншим суб'єктом (схема 2).

Варто означити, що стосовно практик як проявів волонтерства також припустимо побудувати певне розуміння впливу на прояв волонтерства в плані його впорядкування, зокрема позначити сукупність різного виду ресурсів, необхідних для реалізації діяльності. Але така впорядкованість виходить за межі власне соціально-психологічного аналізу й має враховуватися в інших контекстах.

Як бачимо зі схеми 2, визначальна характеристика організованості діяльності на рівні особистості може бути позначена як самоорганізація. Водночас тієї самої специфіки самоорганізації вона набуває й на рівні суспільного руху, лише з додаванням такої характеристики, як колективність. Але очевидно, що на цих рівнях прояву волонтерства характеристика самоорганізованості має містити специфічні відмінності. Уважаємо можливим також розкрити цю специфіку за допомогою аналізу підструктур діяльності.

		Суб'єкт діяльності	Прояв волонтерства	
Практика	Практика громадянського суспільства	Державні інститути та інституції	Соціальна робота	Нормативно-правові акти
		Організація Мала група	Суспільно корисна діяльність	Групові норми. Посадові інструкції. Угоди та домовленості
		Особистість	Діяльність	Мотиви, цінності, цілі
		Велика група (суспільний рух)	Колективна діяльність	Групові норми, мотиви, цінності, цілі

Схема 2. Узагальнена модель взаємозв'язку суб'єктів, проявів та способів організації волонтерства

Ураховуючи, що специфіка суспільного руху визначається через поняття суспільних змін, де зміни інтерпретуються як мета цього руху [8, с. 365], то очевидно, що соціальна ситуація при цьому має бути позначена як певна умова. Тобто для виникнення соціального руху об'єкт соціальної перцепції повинен сприйматися як елемент соціального середовища, який унеможливує реалізацію певної дії, а тому має бути перевтілений. Водночас образ відповідної соціальної ситуації починає відігравати роль цілі. Інакше кажучи, наразі можлива інтерпретація суспільного руху через запропоноване О. Балом поняття задачі [10, с. 25], де, за необхідності, поєднано в одне ціле такі підструктури діяльності, як операція з умовами її організації та дія з організаційною метою. І суспільний рух є суб'єктом діяльності, що має розв'язати певну соціальну задачу. Тобто самоорганізованість досягається за рахунок переважної організації діяльності її задачами та цілями, у той час як організація індивідуальної діяльності, передусім, супроводжується її мотиваційною компонентою.

Отже, відмінність характеристики самоорганізації на різних рівнях реалізації волонтерської діяльності розкривається як відмінність у співвіднесенні підструктур діяльності в організаційному її супроводі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розкриття змісту поняття «організованість діяльності» дає змогу співвіднести прояви волонтерства із суб'єктами волонтерської роботи та звідси – із таксономією соціально-психологічних об'єктів вивчення, що дає змогу поглибити розуміння організованості волонтерської діяльності залежно від специфіки організації в межах того чи іншого суб'єкта

дії. Таке теоретичне узагальнення може бути враховане під час провадження емпіричного дослідження волонтерського руху на підтримку АТО як актуального прояву громадянської активності в умовах вітчизняної дійсності. Водночас окреслена специфіка самоорганізації суспільного руху як окремого суб'єкта волонтерської практики, що реалізовується в межах громадянського суспільства, зумовлює потребу поглибленого аналізу суспільного руху як об'єкта соціально-психологічної таксономії.

Також подальшого теоретичного аналізу та окремого дослідження потребує специфіка волонтерської діяльності як соціально-психологічної активності з надання допомоги, її відмінність від інших видів допомоги та специфіка волонтерства в межах його реалізації окресленими суб'єктами. Адже специфіка організованості діяльності впливає й на особливість реалізації допомоги тим чи іншим суб'єктом-волонтерством. Це припускає необхідність подальшого розкриття в соціально-психологічному аналізі елементів, які виокремлено як такі, що організовують діяльність (мотив, ціль, цінність тощо).

Література

1. Про волонтерську діяльність: закон України від 19.04.2011 № 3236-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
Pro volunteers'ku dijalnist' : zakon Ukrainy vid 19.04.2011 # 3236-VI [About volunteer activity : law of Ukraine dated 19.04.2011 № 3236-VI] / Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Зверева І. Д. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проєктів / І. Д. Зверева. – Київ : Наук. світ, 2001. – 49 с.
Zvuyeryeva, I. Pidhotovka volonteriv ta yix rol «u realizaciyi social» nyx proektiv [Training of volunteers and their role in the implementation of social projects]. – Kiev : Naukoviy svit, 2001. – 49 p.
3. Юрченко І. В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 // І. В. Юрченко. – Київ, 2009. – 219 с.
Yurchenko, I. Instytucionalizaciya volonters'koho ruxu v Ukraini [Institutionalization of volunteer movement in Ukraine] / I. Yurchenko. – Kyiv, 2009. – 219 p.
4. Коваль Г. В. Волонтерство як складний соціально-психологічний феномен / Г. В. Коваль // Технології розвитку інтелекту. – 2017. – Т. 2, № 6 (17). – 13 с.
Koval', H. Volonterstvo yak skladnyj social'no-psycholohichnyj fenomen [Volunteering as a complex socio-psychological phenomenon] / H. Koval // Tehnologiyi rozvytku intelektu. – 2017. – Vol 2, No 6(17). – 13 p.
5. Янчук В. А. Социальная психология / В. Янчук // Всемирная энциклопедия : Философия. – Москва : АСТ, 2001. – С. 986–988.

- Yanchuk, V. *Sotsyal'naya psixologhiya* [Social psychology] / V. Yanchuk // *Vsemirnaya entsiklopediya : Filosofiya*. – Moscow : AST, 2001. – P. 986–988.
6. Шорохова Е. В. Теоретические проблемы исследования больших социальных групп / Е. В. Шорохова // *Социальная психология*. – Москва : Персе, 2002. – С. 252–266.
Shoroxova, E. *Teoreticheskie problemyi issledovaniya bolshih sotsialnyih grupp* [Theoretical problems of studying large social groups] / E. Shoroxova // *Sotsyal'naya psixologhiya*. – Moscow : Perse, 2002. – P. 252–266.
7. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепанский. – Москва : Прогресс, 1969. – 240 с.
Shhepanskyj, Ya. *Elementarnyie ponyatyua sotsyolohyy* [Elementary notions of sociology] / Ya. Shhepanskyj. – Moscow : Prohress. – 1969. – 240 p.
8. Штомка П. Социология социальных изменений / П. Штомка. – Москва : Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.
Shtomka, P. *Sotsyolohyya sotsyal'nyix yzmenenyj* [Sociology of social change] / P. Shtomka. – Moscow : Aspekt-Press, 1996. – 416 p.
9. Леонтьев А. Н. Проблема деятельности в психологии / А. Н. Леонтьев // *Деятельность, сознание, личность*. – Москва : Политиздат, 1975. – С. 129–160.
10. Leont'ev, A. *Problemadeyatelnosty v psixolohyy* [The problem of the activity in the psychology] / A. N. Leont'ev // *Deyatel'nost', soznanye, lychnost'*. – Moscow : Polytyzdat, 1975. – P. 129–160.
11. Балл Г. А. Проблемы взаимодействия психологии с формализованными научными дисциплинами / Г. А. Балл // *Психология в раціогуманістическій перспективі : избр. работы*. – Киев : Основа, 2006. – С. 21–30.
Ball G. A. *Problemyi vzaimodeystviya psihologii s formalizovannyimi nauchnyimi distsiplinami* [Problems of the interaction of a psychology with the formalized scientific disciplines] / G. A. Ball // *Psihologiya v ratsiogumanisticheskoy perspektive: Izbrannyie raboty*. – Kyiv : Osnova, 2006. – P. 21–30.

УДК 159.942.5:316.61

Є. М. Коць

Revised: September 08, 2017

Revised: October 13, 2017

Accepted: November 10, 2017

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті здійснено емпіричне дослідження особистісних чинників соціальної тривожності студентів вищого навчального закладу.

© Коць Є. М., 2017